

Фразеологізми як аспект вивчення лексики української мови

Вінницький національний технічний університет

Анотація:

У статті розглянуто фразеологізми як аспект вивчення лексики української мови. Запропоновано класифікацію фразем за семантичним принципом В.В.Виноградова. Доведено, що стійкі словосполучення мають яскраво виражене емоційно-експресивне забарвлення.

Ключові слова: фразеологізм, стійкі словосполучення, українська мова, фразеологічні зрощення, фразеологічні сполучення, фразеологічні єдності, фраземи.

Abstract:

The article considers phraseology as an aspect of studying the vocabulary of the Ukrainian language. The classification of phrases according to the semantic principle of V. V. Vinogradov is offered. It is proved that stable phrases have a pronounced emotional-expressive color.

Keywords: phraseology, stable phrases, ukrainian language, phraseological conjunctions, phraseological combinations, phraseological units, phrases.

Останні десятиліття позначилися інтенсифікацією уваги до фразеології різних мов, оскільки фразеологізми становлять країнознавчу цінність, відображають національну культуру, широко функціонують на сторінках новітньої української прози, у розмовному мовленні, у засобах масової комунікації, в усіх мовних стилях із різними функціями[1, с.2]. Українські фразеологізми є вдалим засобом прикраси (*майстер на всі руки, ангельське терпіння, хоч до рани прикладай, цвісти як мак, аршин у плечах*) або надання соціальної оцінки тексту (*аристократ духу, нитка Аріадни, бити у хвіст і в гриву, брати бика за роги*), оскільки в багатьох фразеологізмах розкрито позитивне ставлення до праці, освіти, науки (*альма-матер, від букви до букви, сушити голову*), а також засуджуються боягузтво, егоїзм, жадібність, брехливість та інші людські вади (*ні за холодну воду, хоч трава не росте, сім п'ятниць на тиждень, сісти маком, хоч вовк траву їж, ще мак росте в голові, точити ляс, ведмежа послуга, вставляти палиці в колеса, ввести в оману, ловити тав, п'яте через десяте, баламутити світом, блудити словами, вітер у голові, облизати макогона*). У лексиці української мови поряд з окремими словами існують стійкі словосполучення, вирази і навіть цілі речення (вислови), які мають одне лексичне значення, подібне до значення окремого повнозначного слова: *байдики бити* (ледарювати), *накивати п'ятами* (втекти), *замилувати очі* (брехати), *кловати носом* (дрімати), *пекти раків* (червоніти), *товкти воду в ступі* (одне і те ж саме робити), *кров з молоком* (здоровий), *ні пари з уст* (мовчати).

Дослідженнями фразеологічних одиниць та їхньою класифікацією займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Л.Булаховський, О.Кунін, Б.Лабінська, В.Виноградов, В.Жуков, М.Копиленко, Н.Лалаян, В.Флеймер, О.Мартикевич, С.Флоріна та ін. Вони вивчали структурно-семантичне значення фразеологізмів, семантико-стилістичні особливості; розглядали структурні видозміни фразем. Фразеологізми як аспект вивчення лексики іноземними студентами розглянуто в працях[2–6].

Вікіпедія дає таке визначення фразеологізмам: «**Фразеологізми** (фразеологічні звороти) – стійкі (усталені) словосполучення, які сприймаються як єдине ціле і вживаються носіями мови в усталеному оформленні»[7].

Науці відомі кілька класифікацій фразеологічних одиниць. В.В.Виноградов започаткував класифікацію за семантичним принципом, згідно з якою виділяють три групи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення.

Фразеологічні єдності – стійкі мовні вирази, загальне значення яких пов'язане зі словами, що входять до складу цих виразів, тобто воно більшою чи меншою мірою вмотивоване значенням складових частин кожного вислову[8]. Наприклад, вираз *ні пари з уст* означає «мовчати», «не говорити»; *тримати камінь за пазухою* (не щирий), *загрібати жар чужими руками* (користуватися

результатами праці інших), *права рука* (найближчий помічник або соратник), *розв'язати руки* (звільняти від обов'язків)

Фразеологічні зрощення – це такі сполучення слів, які складають неподільну цілісність і значення яких у сучасній мові не можна пов'язати з тими словами, що входять до фразеологізму, тобто значення фразеологізму не вмотивоване значенням його складників[8]. Наприклад, вираз *дати гарбуза* означає відмову дівчини тому, хто до неї сватається, хоч такий зміст зовсім не витікає з лексичного значення слів, які входять до цього виразу; *байдики бити* (ледарювати), *робити з мухи слона* (перебільшувати), *піймати облизня* (лишитися без того, на що сподівався), *показати де раки зимують* (провчити, покарати), *варити воду* (вередувати), *з'їсти собаку* (бути досвідченим), *сісти на сливи* (потрапити в неприємне становище), *теревені правити* (базікати).

Фразеологічні сполучення – це такі стійкі мовні звороти, які характеризуються певною самостійністю складових частин. Одне слово у фразеологічному сполученні становить його ядро, а решта від нього залежить, характеризує[8]. Лексичне значення їх збігається з вільним словосполученням і відрізняються від них наявністю фразеології: *чорний костюм*, *чорний хліб* і *чорна година*, *чорний ринок*, *чорна справа*, *чорний день*, *між ними пробігла чорна кішка*.

Кинути камінь у ріку, *кинути в ящик* і *кинути в очі*, *кинути на вістар*, *кинути тінь*, *кинути в небуття*, *кинути якір*.

Висновки

Отже, фразеологія української мови – це її багатство й окраса. Більшість фразеологізмів породжені талантом, мудрістю народу. У фразеологізмах віддзеркалюється світогляд, духовність, ментальність, естетичний світ та етична культура людини. Фразеологізми виконують найрізноманітніші стилістичні функції, серед яких домінують оцінна-емоційна та експресивна. За своїм духом і лексичним наповненням вони віддзеркалюють мовний світ українського народу, є вдалим засобом гострої образної характеристики негативних рис, вчинків героїв публікацій, а також вдалим засобом розкриття позитивного ставлення до праці, науки, освіти. Функціональна природа фразеологізмів надає висловлюванню виразності, привертає увагу читача, допомагає цілісно і повноцінно передати інформацію про події, що відбуваються в тому чи іншому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л.Є. Жаргонні фразеологізми в мові сучасної української періодики. – Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. – Т.32(71).№1, 2021. – С 1–7.
2. Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. Особливості вивчення фразеологізмів у викладанні української мови як іноземної. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія». 2019.–Т. 30(69). No 4. С. 4–6.
3. Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. Використання мультимедійних технологій у вивченні фразеологізмів на заняттях з української мови як іноземної. Закарпатські філологічні студії. 2020.–Вип. 13. С. 15–23.
4. Азарова Л. Е., Горчинская Л. В. Фразеологизмы как аспект изучения лексики иностранными студентами. Закарпатські філологічні студії. 2019.–Вип. 11. Т. 1. С. 61–67.
5. Azarova L., Pustovit T., Radomska L., Horchinska L. Use of information technologies in studying phraseology in the course of Ukrainian as a foreign language. Advanced Education. 2020, 16, 39–48. Наукометрична база «Web of Science».
6. Азарова Л. Є. Жаргонна фразеологія в мас-медійному дискурсі. Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету (НТКП ВНТУ. 2020) : збірник доповідей. Вінниця : ВНТУ, 2020.–С. 191–193.
7. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фразеологізм>
8. <https://school.dn.ua/mod/book/view.php?id=203219&chapterid=50111>

Азарова Лариса Євстахіївна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: kmz2427@gmail.com

Azarova Larisa Yevstahievna - Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: kmz2427@gmail.com

Заїченко Іван Григорович - студент групи ІСП-216, факультет інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: ivza2014@gmail.com

Zaichenko Ivan Grigorovich - student group ІSP-21b, Faculty of Information Technologies and Computer Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ivza2014@gmail.com